

ULLA HAASTRUP & ROBERT EGEVANG (red.): Danske kalkmalerier. Gotik 1375–1475. Nationalmuseets Forlag 1985. 208 s. Ill. Kr. 328,00 i subscription, kr. 348,00 i løssalg.

Indenfor de sidste 15 år har den videnskabelige interesse for middelalderlig ikonografi og kalkmalerier taget et opsving i Danmark. Siden 1970 er udkommet det nordiske tidsskrift *Den iconographiske post* (ICO), og i samme tidsrum har nordiske ikonografiske symposier resulteret i lærde artikelsamlinger. Grundige rekognosceringer i kirker fra det middelalderlige Danmark har foreløbig givet sig udslag i et firebinds værk om kalkmalerierne i de gamle danske provinser øst for Øresund, og et tilsvarende om Lolland, Falster og Møn er på trapperne. Disse arbejder er imidlertid ikke kendt i bredere kredse. Den store interesse, som kalkmalerier alligevel nyder hos mange mennesker, skyldes i første række to forfattere, der hører hjemme udenfor den institutionaliserede kunsthistorie: R. Broby-Johansen og N. M. Saxtorph, med henholdsvis »Den danske billedbibel i kalkmalerier«, 1. udg. 1947, og »Jeg ser på kalkmalerier«, 1. udg. 1967, begge senere kommet i reviderede udgaver.

Fælles for de to bøger er, at de er præget af glæde over kalkmalerierne og stor indsigt i deres billedverden, parret med sprudlende formidlingsevne og en personlig holdning. I kraft af disse kvaliteter har bøgerne været det inspirerende udgangspunkt for de fleste af os.

De seneste års forskning har naturligvis bragt meget nyt i forhold til de to ovennævnte, klassiske bøger, og det må bl.a. være ønsket om at bringe disse resultater ud til et større publikum, som ligger bag det nye værk »Danske kalkmalerier« fra Nationalmuseets forlag. Ved deltagelse af mange forfattere skulle den faglige standard sikres på alle områder, men samtidig måtte teksten være letlæst og indgå i en snæver sammenhæng med et overdådigt billedmateriale. Man må med rette stille store forventninger til et sådant storværk, skrevet af fagfolk, rettet mod et bredt publikum og pragtfuldt illustreret. Værkets omfang på hele syv bind og den anseelige pris medfører tillige, at der næppe vil være marked for nye populære bøger om danske kalkmalerier i lang tid fremover.

Om det nye kalkmaleriværk virkelig lever op til de store forventninger, kan det måske være svært at afgøre udfra det først udkomne bind. Men det forekommer mig, at der ved dette bind foruden en række positive sider er nogle svagheder, som bør påtales nu i stedet for efter værkets fuldendelse i håb om, at i al fald en del af dem kan afhjælpes i de senere bind.

Når man tager bogen i hånden, ser den lovende ud: fast bind med en fint komponeret forside, på indersiden udbredelseskort og herefter et

dramatisk titelblad, som fører os midt ind blandt dødningene, der opstår på dommens dag. Blader man bogen igennem, fortsætter det positive indtryk: god papirkvalitet og et utal af fine fotografier, hovedparten i nye farveoptagelser ved Nationalmuseets fotograf Lennart Larsen, hvis mesterskab afslører sig i de knivskarpe, velkomponerede billeder. Lennart Larsens dygtighed understreges kun ved sammenligning med nogle af de billeder i værket, som ikke er optaget af ham.

I bogens to indledende afsnit behandler redaktørerne, Robert Egevang og Ulla Haastrup, henholdsvis Danmarkshistorien og kalkmalerierne generelt i perioden 1375–1475. Den historiske indledning er svag – især afsnittet om »Kvinden«. I Ulla Haastrups udmærkede afsnit mærkes derimod forfatterens dybtgående kendskab til stoffet, veldisponeret fremlagt og fortalt i et letflydende, mundret sprog. Her behandles de overordnede spørgsmål: Hvorfor, hvordan og hvor maledes der kalkmalerier? Hvem bestilte og betalte, og hvem malede? De 25 sider er en spændende og appetitvækkende introduktion til det efterfølgende hovedafsnit med de 68 artikler om udvalgte emner.

Eftersom de 68 artikler er forfattet af 25 forskellige mennesker, kan det ikke undre, at sprog, fortællestil og til en vis grad også informationsindhold varierer en del. De enkelte artikler må nødvendigvis være temmelig korte for at tilgodese værkets princip, at hver artikel med tilhørende billeder kun kræver ét opslag. Alene artiklerne nr. 21, 32 og 49 (alle af Ulla Haastrup) bryder princippet ved at brede sig over flere sider. Det er bestemt ingen ulempe, at enkelte artikler således tiltvinger sig et lidt større omfang end de afmålte to sider. Flere af de andre artikler kunne uden skade have fået tilsvarende plads, så der havde været mulighed for lidt større uddybning, end det nu er tilfældet. Der er dog ingen dårlige artikler, og de fleste er endda spændende, tit med synspunkter, der vil være nye for læseren, og med gode indfaldsvinkler. Det er urimeligt at fremhæve en enkelt af forfatterne, men det må dog nævnes, at Ulla Haastrup også her trækker det store læs med 26 af de 68 artikler.

Artiklerne har numre, mens bogen ikke er fortløbende pagineret. Resultatet er blevet, at det er umuligt at henvise præcist til en oplysning eller et billede i værket. I det følgende sætter jeg t.h. (til højre) og t.v. (til venstre) efter artiklens nummer for at anføre, hvilken side jeg taler om.

De mange fotografier er anbragt direkte i teksten uden særskilte billedtekster. Det giver hvert opslag et smukt præg, men det gør det svært at finde ud af, hvilke kalkmalerier billederne viser. Et par eksempler: man skal være latinkyndig og/eller kalkmalerikender for at indse, at billedet nr. 15 t.h. stammer fra nordvæggen i koret i Gimlinge kirke. Det fremgår ikke af den korte tekstomtale, at der bringes et billede. Under nr. 39 t.h.

ses et lille mandshoved, som ikke omtales (det er Simon af Kyrene i Kærum våbenhus). Andre steder nævnes motiverne ganske vist i teksten, så en kalkmalerikender kan identificere dem, men det er nok et spørgsmål, om den almindelige læser med samme lethed finder det rette billede. I nr. 51 t.v. er det f.eks. sin sag at identificere de udviskede billeder med Kains og Abels offer og Kain, der myrder Abel. Sidstnævnte motiv bringes i øvrigt under nr. 50 i farver, men uden omtale i teksten. Jeg tror, at man ville forebygge en del tvivl og misforståelse, hvis man gav billederne undertekster med små typer, på samme måde om det er sket i de indledende afsnit.

Billedredaktionen er som regel – men ikke altid – vellykket. Især går det galt i nr. 15, hvor der mangler et billede af rævens og storkens gæstebud. Og i nr. 52 har billedet af tornekrøningen ikke meget med artiklens emne at gøre.

De ovenstående svage punkter tilhører trods alt småtingsafdelingen. Værre er det, at de 68 artikler er opstillet uden nogen form for tematisk orden. Redaktionen har valgt at behandle billederne i strengt kronologisk rækkefølge og at holde gennemgangen fra samme kirke samlet. Et udpluk af indholdsfortegnelsen viser meget klart konsekvenserne: 1) Adams død, 2) Kristi profeter, 3) Det forsvundne epitafium, 4) Den ridende død, 5) Dronningens alterstiftelse, 6) Hellig Olavs kapsejlds, 7) Physiologus...! Det havde øget værkets tilgængelighed, hvis redaktionen havde påtaget sig at gruppere og tematisere de behandlede motiver. Da hovedparten af artiklerne beskæftiger sig med motiver, som blev malet mange forskellige steder på forskellige tidspunkter, er den strengt kronologiske opdeling ikke særlig logisk og i virkeligheden ikke mulig, jfr. nr. 4 om den ridende død og nr. 9 om Stefans martyrium. Det stilles i udsigt, at værkets sidste bind vil rumme ordforklaring og stedregister. Et emneregister nævnes ikke, men er absolut nødvendigt. Allerede i det første bind gør de talrige, utematisk ordnede småartikler det svært at orientere sig, og når alle syv bind foreligger, bliver det en umulighed uden et emneregister.

Værket indeholder et katalog, hvis princip er at medtage »samtlige kalkmalerier, der er omtalt i de artikler, der er medtaget i dette bind«. Kataloget er opbygget alfabetisk efter kirkens navn og omtaler datering, afdækning, restaurering, samt alle registrerede motiver i kirken, bevarede såvel som forsvundne. Til sidst anføres litteratur om den enkelte kirkes kalkmalerier.

Dette katalog ville være et uvurderligt hjælpemiddel under den forudsætning, at alle væsentlige udsmykninger fra perioden var omtalt i bogen og derfor kunne findes i kataloget. Det er imidlertid langt fra tilfældet. Hovedparten af de kirker, der nævnes i fortegnelsen over

værksteder s. XVI, findes ikke i kataloget, og det udelader endda flere kirkeudsmykninger, der faktisk omtales i teksten, men blot ikke er fremhævet i kapiteloverskrifter (Sværdborg nr. 4, Søborg nr. 9, Gerlev nr. 17 m.fl.). Det er svært at se, hvad kataloget i sin ufuldstændige form skal bruges til. Når mange vigtige udsmykninger mangler, kan det ikke bruges som udgangspunkt for studier, og det er ikke velegnet som håndbog på kalkmaleriture i det danske land. Her er Saxtorph stadig uundværlig.

I sine topografiske angivelser sammenblander kataloget administrative betegnelser før og efter kommunalreformen 1970. Der er ingen henvisninger fra kataloget til de tekstafsnit, hvor kirken omtales. Et andet problem er, at kun litteratur, der knytter sig specielt til den enkelte kirke, nævnes. Mange artikler tager imidlertid udgangspunkt i billeder fra en bestemt kirke, men behandler i realiteten et enkelt motiv og dets baggrund. Her lades den interesserede læser oftest i stikken, hvad litteraturhenvisninger angår. En undtagelse udgør Ulla Haastrups artikler, hvor kataloget faktisk anfører en del litteratur, som omhandler emnet og ikke specielt kirken, f.eks. Næstved S. Peder og Ballerup. Når det kan gøres her, kunne det vel også gøres under de andre kirker. En anden mulighed var at lave en emnemæssigt ordnet litteraturliste i det afsluttende bind.

Foruden bibliografierne i kataloget bringes en fortegnelse over generel litteratur s. XVII. Den er opstillet uden nogen form for systematik, og da den tilmed er ukommenteret, er dens nytteværdig ringe. Fortegnelsen over værksteder s. XVI skulle give indtryk af »hvilke værksteder man kender i dag, og hvilke kirker, disse grupper omfatter«. Det gør fortegnelsen vel også, men stemmer ikke altid overens med tekstafsnittene. Værkstedet, der iflg. nr. 66 t.v. malede i en række jyske kirker, er slet ikke optaget! Med lister over andet illustrationsmateriale end kalkmalerier, samt fotograf- og medarbejderfortegnelser klinger bindet ud.

Sammenfattende må det siges, at det første bind af det nye kalkmaleriværk har mange kvaliteter, men på nogle, desværre ikke uvæsentlige, punkter har det svært ved at leve op til forventningerne. Det meste af bogens indhold er udmærket: mange gode tekster og fremragende billeder. Det problematiske ligger primært i den redaktionelle tilrettelæggelse, som på flere områder virker løs og usystematisk. Kalkmaleriværket er ikke ringe, men – det kan blive bedre!

Poul Grønder-Hansen